

חלקיק כנוע של היקום

תשעה שירים ממלחמת העולם הראשונה

מאיטלקית: שיר קהילה

ג'וֹזֶפֶה אוֹנְגֵרְטִי, מגדולי המודרניסטים בשירה האיטלקית ומראשי זרם ה"הֶרְמֵטִיזְם"* בה, נולד באלכסנדריה שבמצרים ב־8 בפברואר 1888 להורים איטלקיים. אביו, אנטוניו אוֹנְגֵרְטִי, עבד בחפירות תעלת סואץ ומת ב־1890, שנתיים לאחר הולדת בנו. אוֹנְגֵרְטִי למד בבית הספר השווייצרי באלכסנדריה, ושם התוודע לראשונה לשירה. עוד במצרים כתב ופרסם מאמרים וביקורות ספרותיות, וב־1912 עבר לפריז ושם התיידד עם המשורר הצרפתי גיום אפולינר ועם כמה מחבריו הציירים הקוביסטיים. שלוש שנים לאחר מכן, כשהיה בן 27, הצטרף לחיל הרגלים האיטלקי ולחם בחזית הקרסו (ה"קארסט", בגרמנית), שם כתב את מרבית השירים שהתפרסמו בקובץ הראשון שלו, "הנמל הקבור", שיצא ב־1916. אוֹנְגֵרְטִי היה עד לזוועות המלחמה ולמות רבים מחבריו. באביב 1918 חזר לפריז. גיום אפולינר גסס באותה עת ממגפת השפעת הספרדית, ואוֹנְגֵרְטִי הוא שמצא את גופתו. ב־1919 פרסם קובץ שירים בצרפתית, "המלחמה", שרבים משיריו הופיעו גם בקובץ "שמחת הטובעים", שיצא לאור באיטלקית באותה השנה. ב־1920 נישא אוֹנְגֵרְטִי לז'אן דופואה הצרפתייה, וב־1922 עבר אתה למריו שבאיטליה. שם נולדו להם בת ובן – נינון ב־1925 ואנטוניו ב־1930.

אוֹנְגֵרְטִי החל לעבוד במשרד החוץ האיטלקי במרינו במקביל לעלייתו של מוסוליני, וב־1931 החל לעבוד ככתב חוץ ב"עיתון העם" האיטלקי, משרה שכללה נסיעות רבות באיטליה ובעולם. למרות הצלחתם של שני קובצי שירה נוספים פרי עטו, "השמחה" (1931) ו"תחושת הזמן" (1933), הוא נתקל בקשיים כלכליים ועבר לברזיל, שם לימד איטלקית באוניברסיטת סאו פאולו. ב־1942 חזר לאיטליה והחל ללמד ספרות באוניברסיטת רומא. לאחר מלחמת העולם השנייה ונפילתו של מוסוליני, הושעה מסגל אוניברסיטת רומא מפאת קשריו עם הפשיסטים, אך התקבל בחזרה לאחר הצבעה שנערכה על ידי חברי הסגל. לאחר מות אשתו ב־1958, אוֹנְגֵרְטִי מצא נחמה בטיוילים בעולם. הוא מת במילאנו, בן 82.

*

* ה"הֶרְמֵטִיזְם", מהחשובים שבזרמי הספרות והשירה האיטלקית של המאה העשרים, נקרא על שמו של אל חכמת הנסתר, הרמס טריסמגיסטוס, והתאפיין בערפול, מסתורין ושימוש נרחב באנלוגיות. פרט לאוֹנְגֵרְטִי, שני נציגיו הבולטים של זרם זה היו המשוררים אוֹג'ניו מונטאלה וסלווטורה קואזימודו.

הייתי בת שבע־עשרה כשנתקלתי לראשונה בשירים של אונגרטי, בספרייה קטנה שלא עמדה בתקנות כיבוי האש המקומיות, בכפר בצפון־מערב איטליה. מקצב המילים של שיריו היה נגיש אפילו מבעד לידע המצומצם שלי באיטלקית, עקבי ומדויק. קראתי בלי לדעת מה אני מחפשת, ועוד פחות מזה ידעתי מה בדיוק מצאתי.

ממרחק הזמן, השפה והאדמה, תהיתי מה נספג בנוף הכפר ששהיתי בו, בלב האזור שבו שירת אונגרטי כחייל במלחמת העולם הראשונה כמעט מאה שנה קודם לכן. מה נספג אל תוך אבני הגיר, אל צדי המערות והבולענים, אל הצוקים התלולים כל כך. כדרכם של משוררים, אונגרטי העניק לי נקודת מוצא: יכולתי להתחיל לדמיין. במקום ההוא, היפה מכדי להתרגל בו, התעוררתי כל בוקר בנשימה עתוקה.

"אונגרטי מפיח בי חיים", כתבתי בבלוג שהיה לי אז, אבל התמקדתי במוות דווקא — בהיבטים החיוביים בייצוג המוות בשירי אונגרטי. כמעט בכל אחד משיריו מצאתי איזו השתקקות למוות, לאפשרויות שאולי טמועות בו, להקלה שמעברו השני. בחודשים שלאחר מכן עבדתי, בהנחיית המורה שלי לאיטלקית, על תזה קצרה שבחנה את ההיבטים האלו, את מה שפירשתי אז כמשאלת המוות של אונגרטי.

ממרחק ים ועוד ים, עוד זמן ועוד אדמה, החלטתי לתרגם חלק מהשירים שאליהם התוודעתי אז, בסוף התיכון. התרגום אפשר לי לראות בהם דברים שקריאות חוזרות ונשנות במהלך שש השנים האחרונות לא אפשרו. התרגום הזכיר לי ששלוש השורות הסוגרת את שירו "ליל שימורים", "Non sono mai stato / tanto / attaccato alla vita" (מעולם לא הייתי / כל כך / קשור בחיים) היו בעצם אלה שכתבתי על פרק כף ידי. שורות על החיים, לא על מוות. כתבתי אותן בחדרי שירותים, במחברות, על ספרים. מתוך חיון החרוזים במוות, כל כך הרבה מוות — אונגרטי כתב על החיים. בחיתוך בלתי מתפשר, בבהירות וללא האדרה, הוא כתב על החיים.

ש"ק

ליל שימורים

לִילָה שְׁלָם	כְּתַבְתִּי
זְרוּק לְצַד	מְכַתְּבִים מְלֵאֵי אֶהָבָה
בְּן פְּלָגָה	
שְׁנֵטְבַח	מְעוֹלָם לֹא הֵייתִי
פִּיּו מְרֻטֵשׁ	כָּל כֶּךָ
תַּחַת הַיָּרֵחַ הַמְּלֵא	קֶשׁוּר בְּחַיִּים
עִם גֶּדֶשׁ יָדָיו	
הַחוּדָר	מְרִיאָנוּ, 29 בִּיּוֹנִי 1916
אֶת הַדְּמָמָה שְׁלִי	

מַעֲקָה עֲשׂוּי מִשֵּׁב רוּחַ
לְהִשְׁעִין עָלָיו הָעָרֵב
אֶת הַמְּלִנְכוּלִיָּה שְׁלִי

ורסה, 22 במאי 1916

בַּיַּעַר קְפוּצ'וֹ**
מִדְרוֹן
קְטִיפָה יֶרֶק
כְּמוֹ כְּרֶסֶה
רְכָה

לְנַמְנֵם לִי שָׁם
לְבַד
בְּבֵית קָפָה מְרַחֵק
בְּאוֹר קְלוּשׁ כְּאוֹרוֹ
שֶׁל הַיָּרֵחַ הַזֶּה

חלקה 1, 141 באוגוסט 1916

סן מרטינו דה קרסו*

מִהֶבְתִּים הָאֵלֶּה
לֹא נֹתְרוּ אֶלָּא
עֵי חֲרָבוֹת

מִכָּל הַקְּשָׁרִים
שֶׁהָיוּ לִי
כְּמַעַט וְלֹא
נֹתֵר דָּבָר

אֶבֶל בְּלֵב
לֹא חֶסֶר וְלוֹ צָלָב

זֶה לְבִי
הַכֶּפֶר הַמַּעֲנָה מִכָּלֵם

עמק העץ המבודד, 27 באוגוסט 1916

* כפר במחוז פריולי ונציה ג'וליה שבצפון מזרח איטליה, שנחרב כליל בקרבות מלחמת העולם הראשונה.
** יער ברמת הקראס, וגם כפר שנקרא על שמו, "בוסקו קפוצ'ו", ובו התנהל קרב בין הצבא האיטלקי לצבא האוסטרו הונגרי.

הנהרות

זֶה הַנִּילוּס שָׁחַזָה בִּי נֹלַד וְגָדַל וּבֹעֵר מִבוּרוֹת בְּמִישׁוּרִים הַנְּרָחֲבִים	זֶה נָהַר הָאֵיזוֹנְצוּ שָׁבוּ הַשְּׁפָלָתִי לְזֵהוּת אֶת עֲצָמִי חָלְקִיק כְּנוֹעַ שֶׁל הַיְקוּם	אֲנִי נִתְמַךְ בְּעֵץ הַקְטוּעַ הַנְּטוּשׁ בְּתוֹךְ הַבּוֹלְעָן הַזֶּה בְּרַפְיוֹן הָאוֹפֵךְ קֶרֶס לְפָנַי הַמוֹפֵעַ אוֹ אַחֲרָיו וּמִסְתַּפֵּל
זֶה הַסֵּן שָׁבוּ נְמֵהֶלְתִּי בְּמַיִם עֲכוּרִים וּפְגַשְׁתִּי אֶת עֲצָמִי	הָעֲנוּי שְׁלִי הוּא הַרְגָעִים שֶׁבָהֶם אֵינִי מְאָמִין שְׁאֵנִי בְּהַרְמוּנִיהָ	בְּעֲנָנִים הַחוֹלְפִים בְּדַמְמָה עַל פְּנֵי הַיָּרֵחַ הַבֶּקֶר נִשְׁכַּבְתִּי בְּתוֹךְ קִנְקָן מַיִם וּכְמוֹ שֶׁרִיד קֹדֶשׁ נִחְתִּי
אֱלֹה הַנְּהָרוֹת שְׁלִי שָׁנְגְלוּ לִי מִתוֹךְ הָאֵיזוֹנְצוּ	אֲבָל הַיָּדִים הָאֵלֶּה הַנִּסְתָּרוֹת שְׁלֵשׁוֹת אוֹתִי מְעַנִּיקוֹת לִי שְׁמַחָה נְדִירָה	נָהַר הָאֵיזוֹנְצוּ* הַזּוֹרֵם לְטֹשׁ אוֹתִי כְּאִלוֹ הַיִּיתִי חִלּוֹק נַחַל
וְזוֹ הָעֲרָגָה שְׁלִי מִשְׁתַּקֶּפֶת דְּרָךְ כָּל אֶחָד מֵהֶם עֲכָשׁוּ כְּשֶׁלִּילָה וְחַיֵּי נְדָמִים לִי עָלִי כּוֹתֶרֶת שֶׁל אֶפֶל	עֲבַרְתִּי שׁוֹב עַל פְּנֵי הָעֲדָנִים שֶׁל חַיֵּי אֱלֹה הֵם הַנְּהָרוֹת שְׁלִי	מִשְׁכַּתִּי מַעֲלָה אֶת אַרְבַּע עֲצָמוֹתִי וְהִלַּכְתִּי מִשֵּׁם כְּמוֹ אֶקְרוּבֵט עַל פְּנֵי הַמַּיִם
קוֹטִי צִ'י, 16 באוגוסט 1916		כְּרַעְתִּי לְצַד קֶרְעֵי בְּגָדִי הַמְּכַתְּמִים טֹנֶפֶת מִלְחָמָה וּכְמוֹ בְּדוּאֵי רְכַנְתִּי לְקַבֵּל אֶת פְּנֵי הַשָּׁמַשׁ
	זֶה נָהַר הַסְּרָקִיו** שְׁמַמְנוּ שְׁאֲבוּ מַיִם אוּלֵי אֲלֵפִים שָׁנָה אֲנָשִׁי הַכֶּפֶר שְׁלִי וְאָבִי וְאָמִי	

* האיזונצו (באיטלקית) או הסוצ'ה (בסלובנית) הוא נהר הזורם מהאלפים היוליאניים שבסלובניה ונשפך לים האדריאטי בקרבת העיר האיטלקית מונפלקונגה. בקרבות שהתנהלו בקרבת הנהר במלחמת העולם הראשונה נהרגו כ-600,000 חיילים איטלקיים ואוסטרו-הונגריים.

** נהר הסרקיו זורם מהר סילאנו אל הים הליגורי, והוא השלישי באורכו במחוז טוסקנה.

חיכוך

עם רַעב־הַזֶּאֵב שְׁלִי
אָנִי מְגוֹלֵל
אֶת גּוֹף־הַכְּבִשָּׁה שְׁלִי

אָנִי כְּמוֹ
הַסִּירָה הָעֵלְוִיָּה
וּכְמוֹ הָאוֹקֵינוֹס הַתְּאוֹתָנִי

לוצ'יוויצה, 23 בספטמבר 1916

ריחוק

הִנֵּה לָכֶם גִּבֹּר
בְּמַדִּים

הִנֵּה לָכֶם נִשְׁמָה
נְטוּשָׁה

הַשְּׁתַקְפוֹת חֲתוּמָה

אָנִי עוֹמֵד לְהַתְעוֹרֵר
וּלְהַצְטָרֵף
וּלְהִיּוֹת בְּעֵלְיוֹ

שֶׁל טוֹב נָדִיר שֶׁנּוֹלַד לִי
לְאִט כָּל כֶּף נוֹלַד לִי

וּכְכֹל שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ
כֶּךָ הוּא מֵתְבַנְּזוֹ לּוֹ
בְּהֶסֶח הַדַּעַת

לוצ'יוויצה, 24 בספטמבר 1916

נווד

בְּשׁוּם
חֶלְקָה
שֶׁל הָאָרֶץ
לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת לִי
בֵּית

בְּכָל
אֲקָלִים
חֹדֶשׁ
שָׁבוּ נִתְקַלְתִּי
אֲנִי מוֹצֵא עֲצָמֵי
עוֹרֵג

אֶף שְׁהִייתִי
כְּבָר פְּעַם
מְרַגֵּל בּוֹ

וְתַמִּיד נִשְׁאַרְתִּי זָר
כְּשֶׁעֲזַבְתִּי

נֹלֵד
חֹזֵר מִתְּקוּפּוֹת שְׁבָהֶן
רַק חִייתִי וְחִייתִי

לְהַנּוֹת רַק
מִדָּקָה אַחַת שֶׁל חַיִּים
רְאִשִּׁיתֵיִם

אֲנִי תָר אַחַר
אָרֶץ תְּמִימָה

קמפו די מאילי, מאי 1918

שלו

אַחֲרֵי כָּל כֶּה הַרְבֵּה
עֲרַפָּה
אֶחָד
אֶחָד
הַתְּגַלוֹ
הַכּוֹכָבִים

אֲנִי נוֹשֵׁם
אֶת הַטְּרִיּוֹת
שְׁמוֹתַי לִי
צִבְעֵי הַשָּׁמַיִם

אֲנִי מְפִיר בְּעֲצָמֵי
תְּמוּנָה
חֹלְפֹת

שֶׁצְלָמָה בְּסִיבּוֹב
אֲלֵמוֹתַי

בוסקו די קורטון, יולי 1918